

УДК 17.036.1:378.011.3

СТАН СФОРМОВАНОСТІ ТЕМБРАЛЬНОГО СЛУХУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Пен Сіює

аспірантка факультету мистецтв імені А.Т. Авдієвського,
Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

Анотація. Стаття присвячена питанням ефективного формування тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва та розробки завдань проведення цього експерименту. Схарактеризовано структурні компоненти тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва: пізнавально-інформаційний; когнітивно-операційний; оцінно-емпатійний; результативно-діяльнісний. Розроблено та проаналізовано рівні сформованості означеного феномена (незадовільний, низький, середній, високий), відображено структурні компоненти досліджуваного явища. Для визначення реального стану сформованості тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі інструментального навчання було проведено педагогічне діагностування досліджуваного явища в межах навчального процесу закладів вищої освіти за спеціальністю «Музичне мистецтво».

Ключові слова: тембральний слух; майбутні вчителі музичного мистецтва; інструментальне навчання; компонентна структура.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах інтенсифікації інтеграційних процесів у всіх сферах життя нашої держави вдосконалення освітнього процесу у вищій школі набуває першочергового значення. Потреба створення сучасних ефективних педагогічних методик навчання зумовлює оновлення національної освіти та підготовки фахівця нової якості. У руслі наукових пошуків та реформувань знаходиться також педагогіка мистецтва. Професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва у вищому педагогічному навчальному закладі входить до структури їхньої фахової підготовки та передбачає опанування студентами комплексу спеціальних знань, умінь і навичок із дисциплін історико-музикознавчого, теоретичного, вокально-хорового та інструментального циклів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численні концепції і рекомендації музикантів, дослідників і педагогів-практиків присвячені феномену тембрального слуху, що обумовлює творчу художньо-індивідуальну багатогранність будь-якого виду діяльності в галузі музичного мистецтва. Над цією проблемою працювали Н. Гарбузов (1955), Б. Теплов (1985), Е. Назайкінський (1988), Н. Дермельова і О. Ночовка (2019), Д. Кірнарська (2003), та ін.

Як відомо, тембральний слух – це здатність людини повноцінно сприймати всі барви музики. Вона є необхідною передумовою композиторської та виконавської діяльності. На особливу роль тембрально-слухового сприйняття і самосприйняття (уміння чути себе під час гри) вказували Ф. Шопен, Г. Нейгауз, Л. Боренбойм, Я. Мільштейн, Г. Ципін і багато інших музикантів-інструменталістів.

Мета статті полягає в дослідженні стану сформованості тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі інструментального навчання.

Результати дослідження. Ефективність формування тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі інструментального навчання ми перевіряли в ході проведення експериментальної частини дисертаційної роботи. Для з'ясування стану сформованості досліджуваного феномена та відстеження динаміки його розвитку було розроблено поетапний план експериментальної роботи, що включала констатувальний, формувальний і контрольний етапи експерименту. Програмою передбачено вирішення таких завдань:

– за розробленими критеріями та показниками формування тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі інструментального навчання визначити рівні сформованості досліджуваного явища в студентів спеціальності «Музичне мистецтво» ЗВО України;

– на основі діагностики цього педагогічного явища виявити загальний стан сформованості тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва під час інструментального навчання;

– дослідити позитивні або негативні зміни, що відбулися після впровадження авторської методики формування тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі інструментального навчання;

– відстежити позитивну динаміку формування тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва під час інструментального навчання на основі порівняння кількісних і якісних показників.

Констатувальний експеримент із визначення стану сформованості тембрального слуху майбутніх учителів музики в процесі інструментального навчання було проведено на базі декількох ЗВО України. У ході констатувального експерименту брали участь понад 200 респондентів цих закладів.

З метою проведення аналізу визначених компонентів, критеріїв та показників в експериментальній роботі з вивчення стану сформованості

тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва під час інструментального навчання нами були розроблені рівні сформованості означеного феномена, а саме: незадовільний, низький, середній та високий.

Визначення рівнів сформованості тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі інструментального навчання ґрунтувалося на якісних характеристиках досліджуваного феномена, що в нашій роботі визначалося як здатність студентів до розвитку якісного звуковисотного слуху, тембрального вирівнювання, пошук індивідуалізованих рішень в області інструментального звучання, пошук вишуканого звукового колориту, що підвищує інтерес слухачів, їх слухову активність.

Оскільки формування тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва під час інструментального навчання є складним процесом із багаторівневою структурою, передбачалося, що рівні його сформованості в студентів мають відображати всі структурні компоненти досліджуваного явища, а саме:

– пізнавально-інформаційний, який характеризує рівень музичної ерудиції та визначається необхідністю накопичення музикознавчих і методичних знань, розвитком темброво-слухових умінь та активізацією музичного мислення;

– когнітивно-операційний, який свідчить про обізнаність у засобах музичної виразності, наявність елементарних відомостей з ансамблевого виконання, про міру сформованості знань щодо інструментального мистецтва і бажання їх розширювати ;

– оцінно-емпатійний, що показує ступінь здатності до оцінки емпатійно-вольового стану у виконавській діяльності;

– результативно-діяльнісний, який акумулює функціонування всієї змістово-структурної моделі формування тембрального слуху, спрямованої на творчу самореалізацію майбутніх учителів музичного мистецтва.

Рівні сформованості тембрального слуху були розподілені таким чином. Незадовільний рівень характеризується наявністю фрагментарної художньо-естетичної потреби до розвитку слухових уявлень, нестійким послабленим інтересом до виконавської діяльності, відсутністю розуміння необхідності й значущості оволодіння нею, відсутністю потреби до застосування тембральних прийомів під час інструментального виконавства. Активність у процесі розвитку тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва залежить від характеристики звуковидобування та якості виконання інструментальних творів: у випадку ускладнень студенти схильні до її припинення, бо орієнтуються на

оцінні судження оточення за відносної байдужості до творчого процесу та отриманого результату.

Низький рівень сформованості тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі інструментального навчання свідчить про те, що студенти мають мінімально необхідні інструментально-виконавські вміння і не здатні застосовувати їх під час гри на музичному інструменті. Низький рівень відрізняється малим багажем відповідних знань, недостатнім досвідом концертних виступів та обсягом розвитку вмінь саморегуляції в процесі інструментально-виконавської діяльності, нерозумінням необхідності якісного виконання інструментального твору, невмінням психологічно настроїтись на виконання музично-художнього образу і подолання хвилювання під час інструментально-виконавської діяльності. Незважаючи на явну недостатність для повноцінної діяльності, цей рівень є першим умовно позитивним щаблем на шляху до формування тембрального слуху в процесі інструментального навчання.

Середній рівень характеризується стійким інтересом майбутніх учителів музичного мистецтва до оволодіння тембрально-виконавськими навичками, проявом інтересу до пізнання інструментального мистецтва, але при цьому студенти лише частково усвідомлюють їх значущість і необхідність та застосування в практично-виконавській діяльності. Художньо-естетична потреба студентів цього рівня до оволодіння темброво-слуховими вміннями викликана як зовнішніми, так і внутрішніми мотивами та відповідає їхнім особистісним потребам саморозвитку і самовдосконалення.

Майбутні вчителі музичного мистецтва, які належать до середнього рівня, володіють знаннями поодиноких методів і прийомів тембрального звуковидобування, не можуть самостійно оволодіти ними, саморегуляція та самоконтроль творчих мистецьких і педагогічних дій присутні частково. Оволодіння студентами елементарними навичками використання тембрального слуху під час інструментального музикування на середньому рівні означає, що вони виявляють часткову обізнаність щодо означених прийомів, але в них ще неповністю сформований тембрально-слуховий мінімум інструментально-виконавських знань і вмінь.

Середній рівень свідчить про те, що майбутні вчителі музичного мистецтва не спроможні самостійно оволодіти тембральними навичками звуковидобування під час інструментально-виконавської діяльності, не готові без сторонньої допомоги аналізувати тембрально-слухові враження, не здатні до поетапного, послідовного вирішення творчих завдань, але намагаються прогнозувати, моделювати та на основі отриманих компетенцій частково добирати методи для

формування тембрального слуху в процесі інструментального навчання. Студенти не проявляють самостійності щодо пошуку інформації для створення яскравих тембральних образів, а керуються настановами та вказівками викладача. Означений рівень передбачає послаблене усвідомлення майбутніми вчителями музичного мистецтва особистісних цілей інструментально-виконавської діяльності, можливості ефективного її застосування, усвідомлення перспективи власного вдосконалення під час фахового навчання.

Високий рівень сформованості тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі інструментального навчання характеризується активізацією їх інтересу до цього виду діяльності, усвідомленням значущості й необхідності оволодіння нею, що викликається професійно-ціннісними та пізнавальними мотивами, проявом творчої активності. Студенти, які віднесені до цього рівня, володіють комплексом інтегрованих музично-виконавських знань, здатні апелювати до власної тембрально-інформативної бази як засобу активізації інструментального спілкування.

Цей рівень характеризується також наявністю в студентів навичок функціонально-цільового аналізу, розвиненою інтуїтивною й аналітично-оцінювальною сферою, здатністю до об'єктивної самооцінки та корекції власної виконавської та педагогічної дії, сформованістю знань щодо інструментального мистецтва і бажання їх розширювати, гнучкістю самостійного мислення, що виявляється в аналізі нетипових інтерпретаційних ситуацій, у співвідношенні їх із перспективними творчими цілями. Високий рівень характеризується стійким пізнавально-ціннісним ставленням студента як до самостійного конструювання власних мотивів виконавської діяльності в процесі інструментального навчання, так і до конструювання мети власного акмерозвитку.

Високий рівень визначається також сформованою емоційно-вольовою сферою, наявністю вмінь саморегуляції під час інструментально-виконавської діяльності, ініціативністю, демонстрацією розвинутих темброво-слухових умінь в інструментально-виконавській діяльності, побудованих на позиціях творчого діалогового спілкування.

Так, сформованість тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва в інструментальному навчанні на високому рівні означає їх здатність до самостійного обґрунтованого пошуку доцільних методів удосконалення інструментально-виконавського процесу для отримання якісно нового власного результату музичної діяльності. Доречно зазначити, що досягнення студентом вищого рівня означає, що подальший розвиток тембрального слуху в процесі

інструментального навчання стане об'єктивною необхідністю, постійним стремлінням до акмерозвитку та професійного вдосконалення.

Для визначення реального стану сформованості тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва під час інструментального навчання було проведено педагогічне діагностування досліджуваного явища в межах навчального процесу закладів вищої освіти за спеціальністю «Музичне мистецтво».

Метод діагностування (термін «діагностика» походить від двох грецьких коренів «діа» та «гносис» і означає «розпізнавальне пізнання») є першочерговим етапом нашого педагогічного дослідження, завдяки якому відбувається розв'язання проблеми розвитку тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва через фіксацію, вимір й оцінку цього педагогічного явища, що дозволяє охарактеризувати стан його сформованості.

Висновки. Проведення педагогічної діагностики на основі визначених критеріїв сформованості тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва під час інструментального навчання (рівень музичної ерудиції, що визначається необхідністю накопичення музикознавчих і методичних знань, розвитком темброво-слухових умінь та активізацією музичного мислення; обізнаність у засобах музичної виразності, наявність елементарних відомостей з ансамблевого виконання, про міру сформованості знань щодо інструментального мистецтва і бажання їх розширювати; ступінь здатності до оцінки емпатійно-вольового стану у виконавській діяльності; функціонування всієї змістово-структурної моделі формування тембрального слуху, спрямованої на творчу самореалізацію майбутніх учителів музики) забезпечує визначення реального стану окресленої проблеми нашого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гарбузов, Н.А. (1955). *Зонная природа динамического слуха*. Москва, Российская Федерация: Гос. муз. изд-во.
2. Дермельова, Н., Ночовка, О. (2019). Трансформація змісту професійної підготовки майбутнього вчителя музики початкової школи в контексті реформи Нової української школи. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 9, 185–194. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.9.2019.174551>
3. Назайкинский, Е. В. (1988). *Звуковой мир музыки*. Москва, Российская Федерация: Музыка.
4. Кирнарская, Д. К., Киященко, Н. И., Тарасова, К. В. (2003). *Психология музыкальной деятельности: Теория и практика*. Г. М. Цыпин (ред.) Москва, Российская Федерация: Издательский центр «Академия».
5. Сибірякова-Хіхловська, М. І. (2007). *Формування досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Київ, Україна: Київ. нац. ун-т культури і мистецтв.

6. Теплов, Б. М. (1985). *Психология музыкальных способностей*. Москва, Российская Федерация: Педагогика.
7. Olson Harry, F. (1967). *Music, Physics and Engineering*. *Dover Publications*, 248–251.

THE STATE OF DEVELOPMENT OF TIMBRAL HEARING OF FUTURE MUSICAL ART TEACHERS IN THE PROCESS OF INSTRUMENTAL LEARNING

Pen Siyue

Post-Graduate Student of the Faculty of Arts named after Anatoly Avdiyevsky
National Pedagogical Dragomanov University
Kyiv, Ukraine

Abstract. The article is devoted to the issues of effective development of timbre hearing of future music art teachers and development of tasks for this experiment. The significance of the phenomenon of timbre hearing, which determines the creative artistic and individual versatility of any activity in the field of music, is emphasized by N. Harbuzov, D. Kirnarskaia, B. Teplov and others. The special role of timbre-auditory perception and self-perception (the ability to hear oneself during the game) is pointed out by F. Chopin, G. Neuhaus, L. Borenboim, G. Tsy-pin and many other instrumental musicians.

The structural components of timbre hearing of future music teachers are characterized: cognitive-informational; cognitive-operational; evaluative-empathetic; productive activity. Levels of the development of the specified phenomenon (unsatisfactory, low, average, high) are developed and analysed, structural components of the investigated phenomenon are reflected. To determine the real state of the development of timbre hearing of future music art teachers in the process of instrumental learning, a pedagogical diagnosis of the studied phenomenon is carried out within the educational process of higher education institutions in the specialty “Music Art”.

Conducting pedagogical diagnostics based on certain criteria of the development of timbre hearing of future music teachers in the process of instrumental learning (the level of musical erudition, which is determined by the need to accumulate musicological and methodological knowledge, information on ensemble performance, the degree of the development of knowledge about instrumental art and the desire to expand them, the degree of ability to assess the empathic and volitional state in performing activities, the functioning of the whole semantic-structural model of the development of timbre hearing, aimed at future music teachers’ creative self-realization) provides a definition of the real state of the outlined problem of our study.

Key words: timbre hearing; future music teachers; instrumental training; component structure.

REFERENCES

1. Harbuzov, N.A. (1955). *Zonal nature of dynamic hearing*. Moscow, the Russian Federation: Gos. muz. izd-vo.
2. Dermalova, N., Nochovka, O. (2019). Transformation of the content of professional training of future primary school music teachers in the context of the reform of the New Ukrainian School. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty*, 9, 185–194. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.9.2019.174551>
3. Nazaykinskiy, Ye. V. (1988). *The sound world of music*. Moscow, the Russian Federation: Muzyka.

4. Kirnarskaya, D. K., Kiyashchenko, N. I., & Tarasova, K. V. (2003). *Psychology of musical activity: Theory and practice*. G. M. Tsybin (ed.). Moscow, the Russian Federation: Izdatelskiy tsentr «Akademiya».
5. Sybiriakova-Khikhlovska, M. I. (2007). *Formation of experience of perception of polyphony at future teachers of music*. (Extended abstract of PhD dissertation). Kyiv, Ukraine: Kyiv. nats. un-t kultury i mystetstv.
6. Teplov, B. M. (1985). *Psychology of musical abilities*. Moscow, the Russian Federation: Pedagogika.
7. Olson Harry, F. (1967). Music, Physics and Engineering. *Dover Publications*, 248–251.

Матеріали надійшли до редакції 11.10.2020 р.